

VERGİNİN, İKTİSADİ VE İÇTİMAİ SİYASETİN VASİTASI OLARAK KULLANILMASI

Yazan: Henry Laufenburger
Paris Hukuk Fakültesi
Maliye Profesörü

Çeviren: Bedi Necmettin Feyzioğlu
Ankara Hukuk Fakültesi
Maliye Asistanı

Beynelmilel Maliye Enstitüsünün Romada (1) akte edilen kongresine sunduğu raporda, Profesör F. Neumark, menşesinde âmme masraflarının karşılanması için, lüzumlu gelirleri temin etmek hususunda basit bir malî vasıtadan ibaret bulunan verginin, iktisadî ve içtimaî vazifelerini belirtmektedir. Başka bir deyişle, Profesör Neumark'a göre vergi bugün, herşeyden evvel dirijizmin ve ıslahatçılığın bir vasıtası mahiyetindedir. Zamanımızda, kanun vazunun, vergiyi siyasetin hizmetine koymak isteği, her ne kadar gayri kabili itiraz ise de, bundan elde olunan neticeler o derece hayal kırıcıdır ki - nitekim, Profesör Neumark da raporunun neticesinde bu ciheti itiraf etmeği ihmal etmemektedir - bu husustaki nazariyenin, hattâ mesnetlerinin bile, yeniden gözden geçirilmesine lüzum vardır.

İktisadî ve içtimaî müdahaleciliğin hakikî muharriki, hiç şüphesiz, tarifi itibariyle siyasî bir muamele olan, âmme masrafıdır. Zamanımızın bütçeleri, millî gelirin % 30 ilâ % 40 ını massetmek suretiyle bu mekanizmanın bütün vüsatını belirtmektedirler. Maaşlardaki kabarma, âmme hizmetlerinin mütemadî inkişafını inikâs ettirmektedir; iktisadî yardımlar, fiyatların sevk ve idaresinin genişliğine işaret etmektedir; Para kıymetinin düşmesi yolu ile hafifletilen âmme borçlarının ok gibi yükselmesi, rantiyeler sınıfının azamet ve sefaletini tebarüz ettirmektedir; içtimaî sigortalar müessesesi, tasarruftaki altüst olmanın bütün vüsatını aksettirmektedir. Daha hususî bir noktâ nazardan mütalâa edilirse, ziraata ve nakliyata (demir, deniz ve hava yollarına şamil bir şekilde) verilen primler, aile yüküne göre itâ olunan tazminatlar, millî ehemmiyeti bulunan bazı nevi sanayie ayrılan malî yardımlar ve nihayet millileştirilme plânlarını gerçekleştirmek veya millileştirilmiş bulunan teşeb-

büslerin açıklarını kapatmak için, hazine tarafından katlanılan malî yükler, âmme masrafının siyasî hedefini karakterize etmektedir: bu hedef iktisadî bünyenin değiştirilmesidir. Nihayet, devrî bütçe telâkkisi, ödeneklerin uygun bir istimal tarzı ile konjonktür dalgalanmalarını ve hususiyle depresyon devrelerini hafifletmek işini, Devlete tevdi etmek iddiasını ortaya atmaktadır.

İktisadî bir sevk ve idare vasıtası olarak âmme masrafı, gittikçe o kadar müessir olmaktadır ki, bu masraf, tabir caiz ise, takip olunan gayenin bir finansmanı şekline tebeddül etmektedir. İktisadî veya içtimai siyasetin gayesini gerçekleştirmek için yapılmış bulunan ödemeler, bundan faydalanan kimseye, kendisinden istenilen mükellefiyet veya ona yükletilen fedakârlığa mukabil bir maddî avantaj temin eylemektedir. Vergi, gayri malî bir maksat güttüğü nisbette, bu iki bakımdan âmme masrafından sarahaten daha az elverişlidir. Veyahut, vergi filhakika Devletin maksatlarına karşı gidenlerin basit bir cezalandırılması şeklinde belirir; ve bu taktirde vergiye karşı mükellef tarafından bir müdafaa aksülameli husule getirir. Veyahut da, bilâkis vergi, mükellefin istenilen şekilde hareket etmesini tam bir muafiyet veya kısmî bir tenzilât yolu ile mükâfatlandırmaktadır; bu taktirde de, tabir caiz ise, hasıl olan menfi avantaj çok daha az hissedilebilecektir; ve binaenaleyh, prim, yardım veya aidat şeklinde yapılan müsbet bir faydadan daha az müessir bulunacaktır. Devlet, bu “siyasî vergi” - (l'impôt politique) nin mahiyetindeki kusuru o derece müdriktir ki, bu kusura ekseriya verginin hasılatının vasıtalı veya vasıtasız şekilde gözetilen gayeye tahsis olunması suretiyle, çare bulmaktadır. Fakat bu şekilde hareket etmek, müdahalenin muvaffakiyetinin, mükellef tarafından menfi şekilde maruz kalınan verginin farklılaşmış olarak kullanılmasından ziyade, paranın menşei ne olursa olsun müsbet masraf muamelesinden tevellüt ettiğini, itiraf etmek değil midir?

Acaba, sırf malî olan bir vergi ile, “siyasî” veya “ıslâhatçı” (reformiste) vergi arasındaki fark nedir? Bu suale önceden verilecek cevap, müdahaleciliğin müessiriyetini ölçmeğe ve bu müessiriyetin vergi hasılatının kullanılmasına tabî olup olmadığını tayin etmeğe, imkân verecektir.

1 — Malî gaye güden ve gütmeyen vergi.

Âmme masrafları hacminin genişlemesi, vergi fedakârlığının mütemadî bir tekâsüfünü de beraberinde getirmektedir. Harbe iştirak etmiş bulunan zamanımızın Büyük Devletlerinde, vasıtalı ve vasıtasız vergiler hasılatı, hususî gelirler yekûnunun % 18 (Fransa'da) ile % 35 (Büyük Britanyada) arasında değişmektedir. Milyarlarla rakamlandırılan bu

satın alma kuvvetini, harekete getirmek için, Devletin iki prensibe riayet etmesi lâzımgelmektedir: Bu prensiplerden birincisi, manevidir ve vergi adaletine taallük eder; diğeri maddî olup, vergi iktidarına mütealliktir.

Verginin verimliliği, evveleminde, âdil bir şekilde tevzi edilmesine bağlıdır. Eğer herkes kendi imkânlarıyla mütenasiben mükellefiyete tâbi tutulursa, yalnız verginin matrahı genişlemekle kalmaz, fakat aynı zamanda hiç kimse, vazifelerinin yapılmasına mukavemet etmek veya başvurdukları hileyi meşru göstermek için, bazı mükelleflerin kısmen veya tamamen vergiden muaf tutulduklarını ileri süremez. Devlet, malî bir adalet prensibini sağlam bir şekilde kabul ve tatbik ettiği ândan itibaren, verginin tamamıyla malî olan vasfını muhafaza etmiş bulunacaktır: bu vasıf, bütçe yüklerini karşılamak maksadiyle gelir membaları temin etmektir. Bu şekilde tarif olunan bir vergi, mükelleflerin maddî durumlarının karşılıklı nisbetinde bir değişiklik husule getirmediği derecede, bitaraf bulunmaktadır. Verginin müterekkiliği de, adalet prensibinden mülhem olduğu taktirde, bitarahlık ile pekâlâ kabili teliftir: bu adalet prensibi, malî tazyikin ihtiyaçların tazyikine (kenar değer - nihai fayda) intibak ettirilmesine matuftur. Ayırma (discrimination) kaidesi için de vaziyet aynıdır. Eğer kanun vazı, vergi yükünün bir gelirin elde edilmesi veya bir sermayenin teşkil olunması için sarfedilen gayret ile makûsen mütenasip olmasını derpiş ediyorsa, vergi adaletinin bu tefsir tarzı da bitarahlığa uygundur. Aynı adalet kaidesi gereğince, iş geliri- nin sermaye gelirine nisbetle korunması iş geliri- nin bütün bir sigorta ağı tarafından desteklendiği sermaye gelirinin ise hususiyle para kıymetinin düşmesi neticesinde zayıfladığı zamanlarda, hikmeti vücudunu kaybetmektedir.

Böylece, gelir ve sermaye üzerinden alınan ve bir araya gelmeleri bazı farklar gözetilmesine müncer olan müterekkî vergiler, Profesör Neumark'ın görüşünün aksine olarak, bizce, bitarahlık telâkkisine ve verginin sırf malî olan gayelerine pekâlâ uygundur; aynı veçhile, asgarî geçim indirimi ve aile yükleri için yapılan tenziller de, içlerinde gerçekten doğum için verilmiş primleri saklamadığı müddetçe, sadece vergi iktidarı prensibine tekâbül etmektedirler.

Yine aynı prensip gereğince ki, Hükümetler, teşebbüslerin vergi rejimlerini, harpten ağır surette müteessir olmuş bulunan sermayenin yeniden teşkili hususunda duyulan mübrem ihtiyaca intibak ettirmektedirler. Yıpranan makine ve tesislerin yerlerine yenilerinin ikamesine veya bunların modernleştirilmesine tahsis olunan ihtiyat akçalarına vergi

muaflığı bahşedilmesi, müstakbel vergi kaynaklarını geliştireceğinden, Devletin hakikî malî ihtiyaçlarına uygun düşmektedir. Diğer taraftan, malzemenin ve stokların yenilenmesi için ayrılan ihtiyatlarla, bilânçoların yeniden kıymetlendirilmesi için tanınan ihtiyar hakkı, bazı şartlar altında, vergi muaflığı bakımından, paranın kıymetinin düşüklüğü ve enflasyonu sebebiyle hasıl olan zararların muhik bir tazminatı gibi görülmektedir.

Nihayet, memleketlerin çoğunda ve hususiyle Fransada, bazı teşebbüs nevilerine (Kooperatifler v.s. gibi) ve bazı çeşit faaliyetlere (otorşik sanayi gibi) tanınan vergi imtiyazlarının terkedilmesi, istihsale, inkisama ve nakliyata müteallik âmme müesseselerinin umumî vergi rejimine tabî tutulması, Profesör Neumark'ın kanaatine muhalif olarak, bitaraf verginin tatbik sahasının yalnız idame olduğunu değil, fakat daralmaktan ziyade genişlediği hususundaki intibai kuvvetlendirmektedir. Sırf malî bir vasıta telâki edilse dahi, verginin ona, ilham veya canlılık veren bitaraflık fikri ile kabili telif bulunmayan içtimai ve iktisadî tesirler husule getirdiğinin sarahaten müşahade olunması keyfiyeti, bu neticeyi asla hafifletmez. Bu bakımdan, vergi ve para için durum aynıdır; her ikisi de, sadece basit bir tahsilât veya tediyat vasıtası gibi kabul edilseler dahi, arz ve talep münhanisinde değişiklik husule getirmektedir. Fakat, nasıl meselâ **open market** (1) siyaseti, para emisyonundaki bir fazlalığın tesirlerini telâfi etmeğe çalışmakta ise, aynı veçhile malî sahada da verginin bitaraf vazifesine nazaran vâkî olan inhirafını tashih etmek için uygun tedbirler alınmaktadır. Bu hususu belirtmek için, bir taraftan muamele vergisi, diğer taraftan da bazı vasıtasız vergiler konusunda yapılmış bulunan tecrübeyi zikretmek kâfidir.

Bir maddenin mevzu teşkil ettiği her ticarî muamele üzerinden müteselsil olarak alınan şekli ile, muamele vergisi, beklenilmedik iki netice husule getirdi: bu vergi, hayatı pahalılaştırdı ve verginin müdahalelerinin sayısını sınırlandırmak gayesiyle teşebbüslerde muğlak bir tamamlanmaya veya şakulî temerküze müncer oldu. Muamele vergisinin malî olmayan bu iki neticesini tashih etmek ve sözü geçen vergiyi bitaraflığa irca edebilmek için, Fransız kanun vazı, 1936 da sistemde esaslı bir ıslâhat yapmıştır. Bu reforma göre her alış-verişten ayrıca alınan vergilerin teselsülü yerine, fiyatlara olan inikâsı hafifleyen ve ağırlığı da

(1) Tercüme edenin notu: Merkez bankalarınca, Devlet tahvilleri satılmak suretiyle, para hacminin daraltılması.

tamamlanmış ve tamamlanmamış bütün teğebbüsler için aynı olan ve istishal üzerinden alınan, bir tek vergi ikame edilmiştir.

Vasitasız vergi konusunda, aralarında Fransa ve İtalya'nın da bulunduğu birçok memleketler, tasarruf etme isteği üzerindeki menfi tesirine son vermek ve mameleklerin aile kadrosu içindeki normal intikali ni yeniden tesis edebilmek gayesiyle, bir taraftan umumî irad vergisinin, diğer taraftan da veraset vergisinin nisbetindeki mütarekiliği azaltmışlardır.

Böylece, diğer sahalarda müşahede edilen bitaraflaşma faaliyeti, beklenilmedik iktisadî ve içtimai neticelere karşı koymakta ve vergiyi asıl manasiyle malî olan fonksiyonuna irca etmektedir.

Bütün bu sebeplerden dolayı, malî dirijizmin ve ıslâhatçılığın hareket sahası, verginin modern nazariyesi taraftarlarının düşündüklerinden çok daha mahdut bulunmaktadır. Kaldı ki, Hükümetlerin direkt bir müdahale ile tahakkuk ettiremedikleri maksatlara ulaşmak için, vergiye malî olmayan gayeler tevcih ettikleri sahalarda da, muvffakiyetsizliklerin pasifi, başarıların aktifinden açıkça daha ağır basmaktadır.

II — Vergi vasitasiyle yapılan müdahaleciliğin nisbî müessiriyeti.

Gümrük resimleri, siyasi verginin ortaya attığı iki başlı güçlüğü (kıyası mukassem) iyi bir misâl teşkil etmektedir. Devlet, gümrüklerin hasılâtını, kendi bütçe gelirlerinin esaslı bir unsuru haline koymak gayesini mi gütmelidir? Bu taktirde, Devlet, mümkün olduğu kadar kesif bir ithalât hareketini muhafaza etmek üzere gümrük resimlerini yeter derecede hafif bir seviyede tutacaktır. Bilâkis, Devlet himayeyi azamî derecesine kadar götürmek ve icabında mânî bir hadde ulaştırmak istiyorsa, bu taktirde de, siyaseti yabancı rekabetinin bertaraf edilmesini istihdaf edeceğinden, ithalâtın da yavaşlaması veya durması şeklinde tezahür eyliyecek ve, bu suretle vergi matrahı kaybolacak ve Hazinesin veznesine de birşey girmiyecektir.

Vergi mevzuunda da durum aynıdır. Muayyen bazı iktisadî ve içtimai hedeflere erişilmesi için yapılan vergi ameliyeleri de, verginin randımanını azaltmak veya kurutmak neticesini hasil edecektir. İki harp arası devresi ile ikinci Dünya Harbini takip eden senelerde yapılan tecrübe, verginin siyasi vazifesi ile, malî gayelerinin gayri kabili imtizaç bulunduğunu aşikâr bir şekilde ortaya koymaktadır. Malî olmayan maksadın gerçekleştirilmesi halinde, vergi randımanındaki azalma temayülünün pek ehemmiyeti bulunmadığı mülâhazası, ileri sürülebilecektir. Eğer, kalabalık ailelerin vergiden istisnası doğum nisbetinin artması ve memleketin müstahsil kuvvetlerinin gelişmesi şeklinde bir netice hasil etmiş-

se, Hazinesinin gelirlerinin azalma, millî servetin artmasıyla telâfi edilmiştir. Fakat doğrumların artmasında müessir olsa bile - ki bu da, is-pata muhtaç bir vaziyettir - bütün mesele, bu misalin teşmil edilmeğe müsait olup olmadığının bilinmesindedir. Bu tecrübeden alınan dersler hususunda görüşler muhtelifdir. Bir memleketin umumî iktisadî siyasetinin hizmetine konulduğu nisbette, gayrî malî maksat güden vergi, muvaffakiyetsizliğe uğramıştır. Bu nevi verginin lehinde, sadece, malî saha dışındaki hedefinin tahdid edildiği bazı hususî hallerde elde olunan kısmî neticeleri kaydetmek mümkündür.

1) — Umumî iktisadî siyasetin hizmetine konan verginin muvaffakiyetsizliği.

Son otuz sene içinde, umumî mahiyette olarak vergi ile istihdaf olunan hedeflerden bilhassa üç tanesi hâkim durumdadır: bu hedefler sırasıyla, iktisadî kalkınma, tam çalışmanın gerçekleştirilmesi, devrevî dalgalanmalara karşı mücadele edilmesidir.

a) **İktisadî kalkınma.** Harpten müteessir olmuş bulunan bütün memleketler yeniden inşaat, yeniden teşhiz, ve makina ve tesislerin modernleştirilmesi için plânlar kabul etmişlerdir. Bu hususta katlanılması lâzım gelen malî mükellefiyet, zararlara maruz kalmış bulunan fertler ve teşebbüslerin kudretini fazlasıyla aşmıştır. Bu itibarla, kalkınmanın finansmanını, geniş bir ölçüde Devlet deruhte etmiştir. Halbuki, hiçbir yerde, vergi millî cihazın gelişmesi veya eski haline getirilmesi hususunda işe katılmamıştır. Âmme hizmetlerinin genişlemesi, içtimâî sigortaların, iktisadî dirijizmin inkişâf etmesi sebebiyle, vergi esasen cemiyetin carî yüklerini karşılamaya ancak kifayet etmektedir. Demek oluyor ki, kalkınmanın finansmanı için lüzumlu tasarrufları seferber etmek, istikraza tereddüp etmektedir; vergi ise, İkinci Dünya Harbine girmiş bulunan, birkaç müstesna, bütün memleketlerde artmakta devam eden âmme borçlarının sadece mürettebatını karşılamaya yaramaktadır. Sermaye yatırması, iktisadî siyasetin başlıca gayesi olduğu müddetçe, vergiden bütün istenilebilen, ancak istihlâkin kısılmasından ibarettir. Kaldı ki vergi bu normal rolünü, tesiri inflâsyonun şiddetlenmesi veya temadisi ile engellenmediği nisbette, oynayabilmiştir.

b) *Tam çalışmanın finansmanı.* — İşsizlikle mücadele etmek endişesi, iki harp arası devresi müdahaleciliğinin farik vasfını teşkil etmiştir. Başlangıçta, bütçenin bir kısmının vergi gelirleri, buhrandan mağdur olanların, zararlarını tazmin etmekte kullanılmıştır. İkinci bir sahada, Devlet, işsizlere büyük nafia ve iktisadî cihazlanma iş yerlerinde iş bulmak maksadiyle sermayeleri harekete getirerek daha müsbet

ve daha verimli bir vazife deruhte etmiştir. Şu kadar ki, ta mçahşma programlarını vergi ile finanse etmek için yapılan bütün teşebbüsler, akamete uğramıştır. Eğer, masrafların arttırılması, İktisadî faaliyeti tekrar harekete getirmek için bir vasita olarak kabul edilirse, istihlâke ayrılan satınalma kuvvetinin vergi yolu ile çekilmesi, bu maksada aykırı düşecektir. Vergi yolu ile hasıl olan deflasyon, tam çalışma siyasetinin icabı bulunan tedavül hacminin genişlemesi ile kabili telif değildi. Nazarî sahada, Lord Beveridge "Ful employment" adlı eserinde tam çalışmanın iddialı vazifelerini finanse etmeğe, ancak istikrazın elverişli bulunduğunu, ortaya koymuştur. Tatbikatta, Roosevelt ve Blum tecrübeleri bu metodu daha doktrindeki yeri takarrür etmeden kullanmışlardır.

c) *Konjonktüre vergi vasıtası ile tesir edilmesi.* — Acaba, âmme makamları, devrevî dalgalanmaları hafifletmeği, yüksek konjonktürü frenlemeği ve depresyon zamanında faaliyeti arttırmayı iddia edebileceklermidir? Para alanındaki **open market policy** denilen (1) vasita ile yapılan, tamamen sathî müdahelenin elle tutulur neticeler vermediği malûm bulunduğu cihetle Profesör Neumark gibi ehliyetli müellifler, Hükümetlere konjonktür farklarını müsavileştirme vasıtası olarak, "elestikî vergi" (l'impôt flexible) siyasetini tavsiye etmişlerdir. Aşırı bir vergilemenin, yalnız istihlâke tahsis olunan gelirlere tevcih edilmekle kalmaması, fakat aynı zamanda sermaye yatırımlarına ayrılan kârlara da şamil bulunması şartiyle "yüksek konjonktür" ün hâmlelerini bir dereceye kadar frenleyebileceği muhakkaktır. Fakat, acaba, Devlet bütçe fazlalarını ne yapacaktır? Eğer Devlet, bu fazlaları, normal olarak borçlarının amortismanı için kullanırsa, hususî faaliyetler çevresine, bilâkis frenlemesi lâzımgelen sermaye yatırımlarını nemalandırmak tehlikesini arzeden, yeni sermayeler vazetmiş olacaktır. Depresyon safhasında ise, Devlet vergi indirmeleri ile, istihlâkin azalmasına ve istihsal teşebbüsünün cesaretsizlenmesine karşı koymak gayesini gütmektedir. Fakat, âmme masraflarının mütamadî artışı (içtimaî yardım, işsizlik sigortası, büyük nafia işleri), vergi sahasında cömertlik imkânlarını o kadar tahdit etmektedir ki, fiiliyatta işlemez hale getirmektedir. Güçlükler, ancak hem istihlâki ve hem de istihsali hızlandırmağa müsait olan istikraza veya enflasyona müracaat etmekle hallolunabilecekti. Burada da, vergi bir müdahale vasıtası olmak bakımından yerini âmme masraflarına terketmektedir.

(1) 228 inci sayfadaki (1) numaralı nota bakılması.

Esasen, bizzat elestikî vergi telâkkisi dahi, tatbikatın tecrübelerine mukavemet edememektedir. Gerçekten, konjonktürün icabına göre vergi sistemini, kâh matrahta bir tahavvül yapmak, kâh vergilerin nisbetlerini (bu veya aksi istikamette) değiştirmek suretiyle her altı ayda bir yenden gözden geçirmek, teknik bakımdan imkânsız olduğu gibi, psikolojik bakımdan da mahzurludur. İngilteredeki tecrübe, vergi rejimindeki istikrarın, yalnız salim bir maliyeye sahip olmanın değil, aynı zamanda "iktisadî hesabın" (calcul économique) yapılabilmemesinin de esaslî bir şartı olduğunu meydana koymuştur. Hükümetin, altı ayda bir, ehemmiyetleri dolayısıyla fiyat teşekkülünün müessir bir faktörünü teşkil eden vergilerde (Profesör Neumark'ın teklif ettiği gibi) yeni bir intibak yapmağa teşebbüs etmesi halinde, müteşebbisler acaba maliyet fiyatlarını nasıl tanzim ve satış fiyatlarının intizamını nasıl temin edebileceklerdir?

İktisadî ve içtimâî siyasetin yardımcıları olarak vergi, liyakatini asla isbat edememiştir. Olsa olsa, gayri malî maksatları tahdit edildiği takdirde, vergi lehine, ancak bazı mevzîî başarılar kaydedilebilecektir.

2) — *Verginin, muayyen bazı hedeflere erişmekte yardımcı olarak kullanılması.*

a) *Teşebbüslerin hareket tarzına müessir olunması.*

Kanun vazının maksatlarının aksine, teşebbüslerin bünyesini değiştirmiş bulunan (tamamlanma) muamele vergisinden farklı olarak, gelir ve sermaye üzerinden alınan vergiler, gerekli şekilde kullanılmak suretiyle, kanun vazının temayüllerine uygun neticeler hasıl etmiştir. İngiltere'de, bariz vasfî kârlar üzerinden alınan tek bir vergi olan vergilendirme usulündeki yeknesaklık, teşebbüslerin ferdî ve şirket şekilleri arasındaki muvazeneyi koruyabilmiştir; halbuki, Lâtin memleketlerinde, hususiyetle Fransa ve İtalyada, kârlar üzerinden alınan vergiye bir de menkul kıymetler üzerinden alınan verginin ilâve olunması, anonim şirketleri sert bir muamele karşısında bırakmış ve bunları şahıs şirketlerine ve aile teşebbüslerine nazaran, gayri müsait bir duruma sokmuştur. Teşebbüsler arasındaki birleşmelere tatbik olunan aşırı bir vergileme ile, Fransa'da temerküz cereyanı muvakkaten durdurulmuştu. Nihayet, sermaye üzerinden alınan devamlı veya fevkalâde verginin hükmi şahıslara tatbiki, bazı şirketlerin şekil değiştirmesine müessir olmuştur.

Modern devletler, tröstlere karşı olan mücadelelere muvazi olarak, vergi sahasında fertlerin sosyal müsavatsızlıklarına karşı da mücadelede bulunmaktadırlar.

b) *İçtimaî müsavatsızlıklar.* — Müterekki verginin, nihai fayda telâkkisi ile çizilen ölçüden uzaklaştığı ve “yüksek” gelirlerin istimaline yarayan bir âmil şekline tereddidi ettiğinden beri, bu vergi, içtimaî müsavatın temini hususunda bir vasita haline gelmektedir. İngiliz gelir vergisindeki sertliğin, harp zamanında, yüksek gelirlerin yıkılmasında, dahli olmuştur. Bilâkis, çok ileri götürülen müterakkiliğine rağmen, veraset vergisi, asırlardan beri sürüp gelen “Mirasçı Devlet” (l’Etat co-héritier) emelini tahakkuk ettirmekten uzak bulunmaktadır. Esasen, nüfusu arttırmak mülâhazaları, veraset vergisinin içtimaî müsavat sağlamak hususundaki rolünü, kalabalık ailelere karşı hafifletmişti. Sermaye üzerinden alınan istisnai vergilere gelince, bu vergilemeye, ekseriya büyük servetleri parçalamak hususundaki gayesini pratikte tesirsiz hale koyan, bir para enflasyonu refakat etmiştir. Nitekim, hususiyle şark nisif küresindeki memleketlerin çoğunda asgarî bir müsavatsızlık veya azamî bir müsavat tesisi gayesine arazinin taksim edilmesi gibi, doğrudan doğruya yapılan müdahalelerle erişilmeğe tevessül edilmişti.

c) *Doğumları teşvik vasıtası olarak vergi.* — Gelir vergileri çevresinde, asgarî geçim haddinin sağlanması için yapılan indirmeye ilâveten, verginin matrahı üzerinden yapılan indirmeler veya vergi yükünden ifa olunan tenziller, aile yükü taşıyan mükellefe, bekârlara veya çocuksuz evlilere nazaran daha müsait bir vaziyet temin etmektedir. Bu tenziller hakikî aile yüklerine tekabül ettikleri müddetçe, vergi adaleti prensibine (bitaraflık) uygun bulunmaktadırlar. Fakat, bu vergi tahfipleri, çocukların adedine göre müterekki hale getirilmek suretiyle, çocuğun “maliyet fiyatı” telâkkisinden uzaklaştığı andan itibaren, doğumlara verilen primleri maskelemekte ve malî müdahaleciliğe gitmektedir. Bu müdahalecilik, aile yükü için yapılan indirme veya tenziller, gelirin tutarı ile makûsen mütenasip olduğu veya hali vakti yerinde mükellefler bundan tamamen hariç bırakıldığı takdirde de, aynı veçhile belirlemektedir. Çocuğu olmayan mükelleflerin, gelir vergisine ilâveten alınan vergilerle malî bakımdan cezalandırılması da, nüfus siyasetinin bir neticesidir; bazı memleketlerde, usul fûruğ hısımlarına veraset vergisi konusunda bahşedilen tam muafiyet için de, vaziyet aynıdır.

Nüfus artışını teşvik maksadıyla alınan vergi tedbirlerine küyük bir tesir ve ehemmiyet atfeden bazı müelliflerin aksine olarak, diğer hususlarda vergi müdahaleciliğinin belirli tarafları bulunan Profesör Neumark, bu hususta çok ihtiyatkâr gözükmektedir. Profesör Neumark, Beynelmîlel Maliye Enstitüsünün Romada aktedilen kongresine sunduğu raporda fikirlerini şöylece ifade etmektedir: “Nüfus siyasetine göre

vergilemenin muvaffakiyet ihtimalleri ancak pek mahdut bulunmaktadır.” Bu müşahede, heyeti umumiyesi itibariyle mütalâa olunan vergi ıslâhatçılığının zayıf tarafını belirtmektedir.

Tecrübe ispat etmiştir ki, verginin bu maksatla istimali, cemiyetin iktisadî veya içtimaî bir gayesini tahakkuk ettirmek için tek başına kâfi gelemeyecektir. Olsa olsa, vergileme, 0 da siyasî verginin hasilâtı hususî şekilde tasarlanan gayeye açıkça tahsis edilmek şartıyla, doğrudan doğruya ve gayrî malî müdahale tedbirlerinin bir yardımcı olabilecektir.

NETICE

Siyasî verginin tahsis edilmesinin oynuyacağı müessir rol.

Biraz evvelki birkaç mülâhaza, bizi tekrar hareket noktamıza getirmektedir. Maliye sahasında, eğer yalnız masraf, ıslâhatçılığın veya dirijizmin müessir bir vasıtası olarak belirmekte ise, vergi ancak hasilâtı açıkça bu gaye için istimal edildiği takdirde, bu siyasete faydalı şekilde yardım edebilecektir.

Nüfus siyaseti konusunda, aile yükü bulunan mükelleflere hasredilen vergi tenzilât ve muafiyetleri, evlenme ve çocuğun doğması vesilesiyle verilen yardım ve primlere nazaran, çok daha az müessirdir. İnsan, gelirin artmasına, giderinin azalmasına nazaran daha fazla hassasiyet gösterir. Bilhassa, maaş ve ücretler üzerinden alınan vergi çevresinde, aile yükleri için vergi tenzilâtı yapılması sistemi, çocukların adedinden tevellüt eden vergi avantajının tam bir hesabını yapmağı imkânsız kılan menbaında tevkif usulü ile, eğer tabir caiz ise, tesirsiz bırakılmıştır. Verginin bir kısmını çocukların adediyle mütenasib olarak ay sonunda iade etmek şartıyla, bütün mükellefleri aynı şekilde vergilemek çok daha müessir olacaktır. Fransız hükümetince 23 Eylül 1948 tarihinde, müteşebbisler tarafından işçilere, birisi menbaında tevkif edilen vergi miktarı kadar ve diğeri çocukların sayısına göre müterekkî olarak bir tazminat ödemek mecburiyetini koyan, kararın alınması, bu istikamette atılan ilk adımı teşkil etmektedir. Eğer kanun vazı, yalnız bekârlardan alınan munzam vergi hasilâtını değil de, fakat aynı zamanda hiç çocuğu bulunmayan veya çocuklarının sayısı pek mahdut olan ailelerden alınan verginin tutarını da kalabalık ailelere tahsis etmiş olsaydı, yeni bir hatve daha atılmış bulunacaktı. Filhakika, malî müdahalecilige asgarî bir müessiriyet şansı bahşeden, siyasî vergi hasilâtının muayyen gayelere tahsis edilmesidir. Ailenin dar muhiti içinde doğru olan bu müşahede, hakikatte umumî bir ehemmiyet arz etmektedir. Faz-

la satınalma kuvvetini çekmek ve istihlâki kısmak gayesiyle, vergileri yükseltmeğe gitmek; ancak, eğer bu yükselen vergi hasilâtı bütçenin yeni istihlâk gelirleri husule getiren carî masraflarının girdabına yatırılacağı yerde, sırf sermaye teşkiline ve sermaye yatırımlarına hasredildiği taktirde, bir manâyı haiz bulunacaktır. Aynı veçhile, vergi hasilâtı, bu maksatla ihraç edilmiş olan istikrazların mürettebatını karşılamakta kullanıldığı nisbette, kalkınmanın finansmanına faydalı şekilde yardım edebilecektir (Belçikada olduğu gibi). Aynı şekilde, vergi, asıl istihlâk ile sermaye yatırması arasında muvazenenin tesisine ancak şu şartla yardımcı olabilecektir; bu şart vergi hasilâtının şeraite göre tayin olunan bir kısmının normal olarak sermaye haline konulan paraların tedavüle vaz edilmesine sebebiyet veren borç amortismanına tahsis edilmesidir. Nihayet, devrevî dalgalanmaların hafifletilmesi siyaseti de, refah devrelerinde vergiden muhtemelen husule gelecek gelir fazlaları, depresyon devrelerine tahsis edildiği takdirde, faydalı şekilde, vergiye dayanabilecektir.

Bu netice, maliyenin her dönüm noktasında karşısına çıkan iki başlı güçlüğü (kıyası mukassem) belirtmektedir. Sarfiyatın, hususiyle bir vergi hasilâtının harcanmasının, vergi üzerinde yapılacak değişikliklerden daha müessir olduğu kabul edilmekte ise de, bazı vergilerin tahsisi yoluna sapan kanun vazı bu defa, bütçenin manevî prensiplerinden birisi olan genellik (umumiyet) ilkesi ile tearuz haline düşmektedir.

Böylece, bizatihî vergi ıslâhatçılığına bu kadar mahdut sınırlar çizildiği halde, onun yegâne müsbet veçhesi olan tahsis yapılması usulü de, bu defa vergi ıslâhatçılığını bütçe nizamı ile mütearız bir vaziyete koymaktadır; halbuki bütçe nizamı, harp sonrasının kargaşalığı içinde, malî salâhın ve para istikrarının mebdî hareketi olarak belirmektedir. Bundan da şu netice çıkmaktadır ki, gittikçe daha muğlâk hale gelen vazifelerini ifa edebilmesi için, Devlete elzem olan gelirleri temin etme hususunda verginin esas rolünü muhafaza etmesi lâzımgelmektedir. Verginin bilerek ve isteyerek bir ıslâhat vasıtası olarak kullanılması, ancak şu iki şarta riayet olunduğu taktirde muhik ve müessir olacaktır: Bu şartlardan birincisi, bu kullanılışın bütçe muvazenesi ile kabili telif olması; diğeri, iktisadî ve içtimâî siyasetin yerine geçmek iddiasında bulunmaksızın, onun basit bir yardımcısı kalmasıdır.